

In navolging van Grimm en van talrijke Oostenrijkse historici besloot Prof. L. Genicot, wiens belangstelling voor en kennis van de geschiedenis van het platteland niet meer hoeft in het licht te worden gesteld, ook voor de Zuidnederlandse vorstendommen een verzameling *Weistümer* of *records*, d.w.z. officiële rapporten en getuigenissen nopens de geldende rechtsnormen en rechtgebruiken op het platteland, aan te leggen. Vanzelfsprekend koos hij als uitgangspunt voor dit reuzewerk zijn geliefkoosde provincie Namen, en wel dit deel van deze Belgische provincie, dat vroeger als het kwartier Tussen-Sambere-Maas deel uitmaakte van het prinsbisdom Luik. Alle *records*, van de vroegste tot de laatste, van de dertiende tot de achttiende eeuw, worden afgedrukt. Daarnaast worden ook de vrijheidsbrieven en dorpskeuren opgenomen, daar deze vaak slechts de heersende gewoonten codificeren. Deze twee soorten basisteksten van het plattelandsrecht worden aangevuld en eventueel gewijzigd door vorstelijke en heerlijke verordeningen, reglementen door de dorpsgemeenschap uitgevaardigd, overeenkomsten tussen dorpelingen en heer, enz. Ook dit soort rechtcreërende teksten wordt in de uitgave betrokken als een aanvulling op de eerste soort. Voor elk der huidige gemeenten, alfabetisch gerangschikt, wordt aldus een dossier gevormd in twee delen, waarbinnen de documenten per reeks chronologisch worden gerangschikt. Van de basisteksten wordt in principe de integrale tekst weergegeven, tenzij deze nagenoeg woordelijk een vorig stuk, waarnaar kan verwezen worden, herneemt. Voor de aanvullende teksten wordt niet zelden slechts een samenvatting of een verwijzing gegeven.

In de eerste aflevering zijn zesendertig gemeenten vertegenwoordigd met drie honderd twintig nummers, waarvan sommige in feite meer dan een akte omvatten, in deze zin dat heruitvaardigingen of latere bekrachtigingen van een document in de chronologische orde ingeschakeld zijn bij de eerste uitvaardiging. Terecht heeft Prof. Genicot woorden van lof voor zijn medewerkster en assistente R. M. Allard die met bijzondere ijver de documenten heeft opgespoord, niet slechts in de officiële archiefdepots, maar zelfs bij partikulieren. Het dient gezegd dat zij bij de uitwerking blijk heeft gegeven van minder nauwgezetheid en toewijding. Voor iemand die met de topografie van de streek minder vertrouwd is dan de uitgevers, is de praktisch blinde kaart (p. viii-ix) - slechts drie plaatsnamen, en dan nog uitgerekend van de beter bekende gemeenten, zijn er op gelocaliseerd - van weinig nut. De titels boven de documenten zijn soms misleidend. Zo wordt bijvoorbeeld de indruk gewekt dat een document slechts de drankbelasting (p. 44) of het gebruik van het bos (p. 222) of het bijwonen van de algemene rechtszittingen (p. 374) betreft, terwijl in de tekst toch heel wat meer onderwerpen worden aangeraakt. Aan het kritisch apparaat, waarin de tekstoverlevering van de uitgegeven oorkonde wordt aangegeven, had meer zorg kunnen besteed worden. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen vier rubrieken: *Original*, *copie*, *édition* en *mention*. Soms staan deze rubriekhoofden in het meervoud, ook als maar één vermelding volgt (p. 23) of omgekeerd in het enkelvoud als er verschillende onder horen (p. 17 en 428). De verschillende tekstoverleveringen van een stuk zijn doorlopend genummerd met hoofdletters. De letter A stelt steeds het, al of niet bewaarde, origineel voor. Deze letteraanduidingen staan soms vóór het betrokken rubriekhoofd (in principe klaarblijkelijk als slechts één aanduiding in die rubriek thuishoort), soms er achter. De behandeling van de akte op p. 466 is zelfs wars aan dit nogal rommelig aandoende gebruik. Bovendien loopt de letternummering nogal eens in het honderd: letters worden tweemaal na mekaar herhaald; er wordt in de nummering een letter overgeslagen (p. 17, 174, 176, 177, 301, 341); soms is helemaal geen letternummering aanwezig (p. 17, 230, 291, 297). Het tekstbeeld zelf laat hier en daar wat te wensen, daar niet altijd het onderscheid is aangegeven tussen het corpus van de eigenlijke akte en dé

opmerkingen van de latere overschrijver (p. 9, 84, 155, 156, 157, 237, 409, 437, enz.). Een aandachtiger nalezing der drukproeven had dergelijke onsierlijkheden voorkomen. Dan was ook de plaats van uitgave (Leipzig) van *Adel und Bauern*, ed. TH. MAYER, op p. vii, noot 4 niet blanco gebleven, noch de aanhef van het document betreffende Lobbes van 1617 weggefallen (p. 453-454). in de enkele Latijnse teksten-die wij doornamen, vielen tal van onverbeterde drukfouten op: codem voor eodem en roborandum voor roborandam (p. 101), sarcti voor sancti en annonsionibus voor appensionibus (p. 330), 34 voor 354, veritatum voor vitiatam, cas voor eas, en voor ea, Amobrici voor Amolrici, Henriei voor Henrici en cadem voor eadem (p. 428-429); cosdem voor eosdem en inno-caverint voor invocaverint (p. 430-431).

De grens van het duldbare wordt echter overschreden bij het aangeven der data. Zonder te streven naar volledigheid, kan volgend lijstje daarvan enig idee geven: 1) p. 40 lees 13 i.p.v. 3; 2) p. 51 lees juni i.p.v. janvier; 3) p. 105 lees 23 i.p.v. 22; 4) p. 139 xxii of 12?; 5) xiiicxl of 1301 (n.s.); blijkens s. BORMANS, *Cartulaire de Couvin*, p. 19-28 schijnt de laatste datum de juiste; 6) p. 159 lees 16 i.p.v. 6; 7) p. 177 16 en 6 januari; S. BORMANS, *op. cit.*, p. 19 geeft inderdaad ook 6 januari aan; 8) p. 194 1724 moet volledig luiden 17 okt. 1724; 9) blz. 198 24 of 25 maart?; 10) p. 201 lees 1781 i.p.v. 1780; 11) p. 225 lees 24 i.p.v. 4; 12) p. 128 lees 15 i.p.v. 5; 13) p. 232 1269 te vervolledigen tot 29 juni 1269; 14) p. 236 mil iiiiclxviii of 1464?; 15) p. 248 lees 1595 i.p.v. 1585; 16) p. 284 1580 of 1585 of 1586?; 17) p. 284 lees 1287 i.p.v. 1278; 18) p. 322 lees 10 i.p.v. 11 december; 19) p. 344 lees août i.p.v. avril; 20) p. 363 Xlle of 22 janvier?; 21) p. 406 1560 of 1506?; 22) p. 458 1473 of 1463?. Het gevaar is niet denkbeeldig dat dit soort verstrooidheden van de uitgever een voortvarend gebruiker kan misleiden. Bovendien zijn een aantal dezer tegenstrijdige opgaven, wanneer de datum ook in de tekst in cijfers is weergegeven, slechts op te lossen door verificatie op de handschriften.

De chronologie is ook in andere opzichten niet altijd even nauwgezet behandeld. Op p. 398 wordt verwaarloosd aan te geven dat het jaartal in de nieuwe stijl werd omgerekend. Sterker, een oorkonde van Hugo van Pierrepont, bisschop van Luik de dato M° CC° nono decimo, mense februarii, sabbato in capite ieiunii wordt gedateerd als 14 februari 1220 (n.s.) (p. 100-101). Het gebruik van de Paasstijl is op zijn zachtst uitgedrukt voor deze oorkonde weinig waarschijnlijk. Zij kan dus evengoed, of beter, van 23 febr. 1219 dateren. In het kritisch apparaat ontbreekt trouwens de uitgave van E. PONCELET, *Actes des princes-évêques de Liège: Hugues de Pierrepont 1200-1229* (Brussel, 1946, blz. 170-171) die uitvoerig de stijlgebruiken te Luik, ook in verband met deze oorkonde, bespreekt. Daarentegen wordt een Luikse bisschoppelijke oorkonde van 12 januari 1237 (o.s.) niet herleid (p. 329), ofschoon doorgaans wordt aangenomen dat in de dertiger jaren de Paasstijl algemeen gebruikelijk was in het prinsbisdom. Een schepenakte van Fosses-la-Ville van 8 maart 1426 wordt, om een voor ons duistere reden, omgezet tot 1427 (n.s.) (p. 294); eigenaardig genoeg gebeurt dit dan niet met een akte van 19 januari 1444 (p. 301). Een ongedateerde ordonnantie van de prins-bisschop voor Couvin, waarvoor, wegens het verdwijnen van het enig bekende afschrift, naar S. BORMANS, *op. cit.*, blz. 196-197 wordt verwezen, draagt daar de vermoedelijke datum 10 dec. 1708, die hier (p. 181) achterwege blijft, terwijl voor gelijkaardige gevallen de door Bormans voorgestelde datering wel wordt overgenomen.

Ook in het opnemen van zogenaamde aanvullende documenten wordt niet altijd volledig consequent gehandeld. Voor Couvin wordt tot tweemaal toe een bisschoppelijke ordonnantie (resp. d.d. 29 okt. 1785 en 11 sept. 1777) gesignaleerd, die slechts een aanpassing is van een voorgaande algemener verordening (resp. d.d. 30 juli 1785 en 3 aug. 1775),

die niet wordt gegeven. Hetzelfde doet zich voor in het dossier betreffende Fosses-la-Ville met een aanpassingsbesluit van 16 aug. 1768, terwijl de grote ordonnantie van 5 maart 1768 wordt verzwegen.

Al deze vitterijen doen uiteraard weinig af aan de waarde en de bruikbaarheid van dergelijke indrukwekkende bronnenverzameling. Ofschoon bedoeld in de eerste plaats als bronnen voor de rechtsgeschiedenis en de instellingen van het platteland, belichten de verzamelde documenten de meest verscheiden levensvormen van de oude dorps-gemeenschap, de rol van het bos en de molens daarin, de structuur van de landbouw en de veeteelt en de sociale toestanden. Eens te meer is het vanuit het Naamse dat de plattelands-geschiedenis der Zuidelijke Nederlanden een bevruchtende en beloftevolle impuls ontvangt.

R. VAN UYTVEN

REGINALD DE SCHRYVER, *Jan van Brouhoven, graaf van Bergeyck, 1644-1725. Een halve eeuw staatkunde in de Spaanse Nederlanden en in Europa* (Verhandeling van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, XXVII, lvii, Brussel, 1965, in 8°, 528 blz., 8 platen, 1000 BF.).

Bij het lezen van deze biografie van de belangrijkste staatsman die de Zuidelijke Nederlanden in de zeventiende en achttiende eeuw hebben opgeleverd, zal men er goed aan doen te letten op de ondertitel. Het boek tekent Bergeyck vrijwel uitsluitend als staatsman, het beschrijft uitvoerig de rol die hij in de staatkunde van de Spaanse Nederlanden en van West-Europa heeft vervuld, en het wordt daardoor vanzelf een belangrijk stuk Zuidnederlandse en Europese geschiedenis. Maar allerlei elementen die men gaarne in een biografie ziet, ontbreken: vrijwel niets over zijn jeugd, zijn opvoeding, zijn studie, zijn twee huwelijken, zijn gezinsleven, zijn rijkdom, zijn culturele achtergrond. Dit ligt bepaald niet aan de auteur, hij heeft ijverig genoeg naar gegevens hierover gezocht, maar niets gevonden. De verklaring kan liggen in de brand van Bergeycks huis te Brussel in het begin van de achttiende eeuw, waarbij heel wat persoonlijke papieren verloren zijn gegaan; maar vooral lijkt Bergeyck mij er de man niet toe om zijn particuliere aangelegenheden bloot te leggen in vertrouwelijke brieven, dagboeken, memoires of wat voor andere ego-documenten ook (om een term van Presser te gebruiken). Wat genealogische gegevens, dat is al wat de auteur heeft kunnen opsporen, maar daar is toch één onthullende bijzonderheid bij: een defect in Bergeycks stamboom. Hij werd in oktober 1644 geboren uit een onwettige verhouding van de 24-jarige Antwerpse schepen Jan Baptist van Brouhoven en de 30-jarige Helena Fourment, de mooie en van uiterlijk welbekende weduwe van Peter Paul Rubens. De ouders trouwden pas na zijn geboorte. Het feit lijkt voor de tijdgenoten verborgen te zijn gebleven, het is althans nimmer uitgebuit door Bergeycks vele vijanden, maar terecht onderstelt de auteur dat het op zijn hele psychologische instelling niet zonder invloed is gebleven (p. 23). Het helpt in elk geval bij de verklaring van zijn geslotenheid omtrent zijn privé leven.

Bergeyck was een typische vertegenwoordiger van de in de Zuidelijke Nederlanden zo talrijke en machtige klasse van de ambtsadel, lieden van burgerlijke afkomst, meestal universitair gevormd, die in de ambten van rechtspraak en administratie tot grote macht en rijkdom opklommen, die door hun souverein voor hun trouwe dienst met adellijke titels beloond werden en die om al deze redenen door de oude feodale zwaardadel grondig gehaat werden. De Brouhovens waren afkomstig uit 's-Hertogenbosch. Bergeycks vader, Jan Baptist, was nog in die stad geboren, in 1619, toen de stad nog tot het grondgebied van de Aartshertogen behoorde; maar de Katholieke familie verhuisde, al of niet